

بخش اول

دکتر لیلا سلیمه‌دار

نصورت‌ها از پژوهش

اشاره

آیا تاکنون به این نکته اندیشیده‌اید که در طول روز چند پژوهش انجام می‌دهید؟ آیا می‌دانید حین انجام کار و حل هر مسئله، به چه مهارت‌های پژوهشی بیش از سایر مهارت‌ها نیاز داشته‌اید؟ فاصله‌ی بین پژوهش و زندگی را تا چه اندازه می‌دانید؟ مقاله‌ی حاضر و بخش‌های دیگری که در آینده، در این صفحات، انتظار دیدار شما را می‌کشد، به نقش و اهمیت پراثر معلم در پرورش مهارت‌های پژوهشی و نیز میزان تأثیر نگرش او در نحوه‌ی بهره‌مندی و آموزش مهارت‌های پژوهشی اشاره دارد.

موقعیت: کلاس درس

معلم وارد کلاس می‌شود. از این که طرح درس خود را براساس اصول ساختن گرایبی آماده کرده است، خوش حال است و این تجربه‌ی اول، در او هیجان زیادی ایجاد کرده است. می‌داند که به خاطر این انتخاب، با موقعیت‌های پیش‌بینی نشده‌ای روبه‌رو خواهد شد. با ورود او به کلاس، بچه‌ها مثل همیشه ساکت نمی‌شوند. همه‌همه‌ی عجیبی در کلاس حاکم است. معلم می‌کوشد کلاس را آرام و فعالیت‌هایش را مطابق برنامه آغاز کند. بچه‌ها هنوز کاملاً آرام نشده‌اند. با خود فکر می‌کند، بچه‌ها از کجا فهمیده‌اند برنامه‌ی امروز من شکل تازه‌ای دارد؟ آیا پرسروصدا بودن آن‌ها به خاطر همین است؟ کمی سکوت می‌کند. بچه‌ها به یکدیگر نگاه می‌کنند. معلم با ناراحتی می‌گوید، اصلاً از شما انتظار ندارم چنین رفتاری داشته باشید. من چند دقیقه است که به کلاس آمده‌ام، اما شما هنوز ساکت نشده‌اید. سپس ادامه می‌دهد، بهتر است درس امروز را آغاز کنیم. بچه‌ها مبهوت به هم نگاه می‌کنند. بالاخره یکی از آن‌ها دستش را بلند می‌کند و می‌گوید: «خانم خودتان را معرفی نمی‌کنید؟»

معلم با تعجب زیاد به او نگاه می‌کند؟ دانش‌آموز که متوجه تعجب معلم می‌شود، می‌گوید: «خب، خانم مدیر دیروز به ما گفتند که امروز معلم ما به مدرسه نمی‌آید و به جای ایشان، شما، یعنی خواهر خانم معلم، می‌آیید اما شما خیلی شبیه خواهرتان هستید و ما خیلی تعجب کردیم.» دوباره در کلاس همه‌همه برپا می‌شود: «شما دوقلو هستید؟ کدامتان زودتر به دنیا آمده‌اید؟ شما هم معلم هستید؟ کدام مدرسه درس می‌دهید؟» و ده‌ها سؤال مثل این.

خانم معلم بالاخره موفق می‌شود با حرکات دست و کلام و... بچه‌ها را به آرامش دعوت کند و به آن‌ها بگوید: «شما اشتباه می‌کنید، یعنی در واقع خانم مدیر اشتباه گفته است که من به مدرسه نمی‌آیم. امروز قرار بود خواهر خانم قلی‌زاده، معلم کلاس چهارم، به جای ایشان به کلاس‌شان بروند، نه من!»

سکوت کامل به خاطر اشتباه پیش آمده، کلاس را فرا می‌گیرد.

سؤال، در حیطه‌ی پژوهش قابل دریافت است. به عبارت دیگر، در برخورد با تمام اتفاقات، این مهارت‌های پژوهشی هستند که نیاز است در رفتار ما سرک بکشند و بر آن اثر بگذارند. ممکن است این ادعا شما را متعجب کند، چرا که تعریف متداول پژوهش شامل انجام مراحل خاص، اعم از گردآوری اطلاعات، فرضیه‌سازی، آزمون فرضیه‌ها، نوشتن

موقعیتی که مطالعه کردید، نمونه‌ای اغراق‌آمیز، اما واقعی از آن چیزی است که ممکن است بارها برای هر فردی اتفاق بیفتد؛ قرار گرفتن در موقعیت‌های پیش‌بینی نشده، ساختن فرضیه‌های گوناگون، تصمیم‌گیری و گاهی خطا کردن. به نظر شما چگونه می‌توانیم در مواجهه با شرایط گوناگون، از تکرار خطاها بکاهیم و موفق‌تر ظاهر شویم؟ پاسخ به این

گزارش تحقیق از مقدمه تا نتیجه گیری و... است. هر چند قصد تکذیب این نوع نگاه به پژوهش را نداریم، ولی باید اذعان کنیم که پیش از انجام چنین پژوهشی و به عنوان زمینه‌ساز و اصل اساسی در کسب موفقیت در این رابطه، به پرورش مهارت‌های پژوهشی نیازمندیم. در واقع این مهارت‌های پژوهشی هستند که موجب می‌شوند، پژوهشگر بتواند در انجام پژوهش به شیوه‌ی متداول آن، به نتایج کاربردی دست یابد و در انجام تحقیق خود توفیق داشته باشد.

بنابراین دیدگاه، دو نوع نگرش در رابطه با آموزش و پرورش وجود دارد. در نگرش اول که شامل تمامی افراد جامعه می‌شود، انتظار می‌رود مهارت‌های پژوهشی در همه‌ی افراد پرورش یابد و مورد توجه قرار گیرد. مطابق این نگاه، پژوهشگر شدن مقصد نهایی برای همه‌ی افراد نیست، اما توانمند بودن در استفاده از مهارت‌های پژوهشی، نیاز و هدف کلی برای همه‌ی آنان است. اما در این بین، کسانی هم وجود دارند که استعدادی فراتر از سایرین دارند و می‌توانند با تکیه بر مهارت‌های پژوهشی و در حوزه‌های گوناگون علمی، دست به پژوهش بزنند. این مقصود، به نگرش دوم در زمینه‌ی آموزش پژوهش اشاره دارد.

بر این اساس، شایسته است که برنامه‌های اصلی، شامل تمام افراد مخاطب باشد و برنامه‌های خاص صرفاً ویژه‌ی دانش‌آموزانی باشد که توانمندی‌ها و علاقه‌های خاص دارند. آموزش‌دهندگان و برنامه‌ریزان هم برنامه‌های خود را به شکلی طراحی و اجرا کنند که جمعیت غالب جامعه، فدای برنامه‌های ویژه‌ی عده‌ای اندک نشود.

شیوه‌های حضور پژوهش در کلاس درس

آنچه در برگزاری نمایشگاه‌های متداول آثار پژوهشی در مدرسه مشاهده می‌شود و یا در مسابقات پژوهش دانش‌آموزی مورد نظر است، معمولاً آن دسته از افراد را مورد توجه

قرار می‌دهد که مقصود پژوهشگر شدن را در آموزش و پرورش برآورده می‌سازند. لیکن؛ امروزه **تفکر پژوهشی برای همه یا کاربست مهارت‌های پژوهشی**، به سیاست ویژه‌ای در آموزش و پرورش تبدیل شده است که از توجه به پرورش مهارت پژوهشی در تمام دانش‌آموزان خبر دارد.

دست به پژوهش زده‌ایم و بر همین اساس است که تلاش برای پرورش مهارت‌های پژوهشی در تمام افراد جامعه، جزیی از وظایف نهادها و سازمان‌های آموزش‌دهنده به حساب می‌آید. بنابراین، نقش معلم به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان آموزش‌دهنده‌ی پژوهش نیز تغییر می‌کند و تعریف تازه‌ای به خود

عکس: اعظم لاریجانی

می‌گیرد. در این نقش، معلم باید هم‌چون سایر آموزش‌ها، نگاهی عدالت‌گراانه در آموزش پژوهش داشته باشد و به گونه‌ای رفتار کند که همه‌ی دانش‌آموزانش به توانایی‌های پژوهشی مجهز شوند و نمایشگاه‌های آثار پژوهشی دانش‌آموزان، به نمادهای ثابتی تبدیل شود که همواره و در هر لحظه در هر کلاس درسی قابل مشاهده باشد.

لزوم طراحی آموزشی مبتنی بر پژوهش

اگر بپذیریم که بین زندگی و توانایی‌های پژوهشی ارتباط تنگاتنگی وجود دارد، این مهارت‌ها در تک‌تک فعالیت‌های کلاس درس از جایگاه ویژه‌ای برخوردار خواهند بود. برای روشن شدن بیشتر موضوع، به بحث طراحی آموزشی نگاهی می‌اندازیم. فعالیت‌های مربوط به معلم در سه دسته طبقه‌بندی می‌شوند:

- ✓ فعالیت‌های پیش از تدریس؛ مانند آماده‌سازی کلاس و تجهیزات مورد نیاز

بدین معنا که همه‌ی دانش‌آموزان در کلاس درس، با هر نوع توانایی، باید از برنامه‌های مربوط به پرورش مهارت‌های پژوهشی که نتیجه‌ی آن ترویج تفکر پژوهشی است، برخوردار شوند. زیرا این مهارت‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا در موقعیت‌های گوناگون زندگی، تصمیم‌های درست‌تری بگیرند. رفتارهای مناسب‌تری داشته باشند و در جهت تکامل خود قدم بردارند. علاوه بر این، مهارت‌های پژوهشی می‌تواند در پیشبرد علمی و تخصصی آن‌ها تأثیرگذار باشد حال، هنگامی که این افراد اقدام به انجام پژوهش می‌کنند، مطالعات آن‌ها از نتایج و اثربخشی بیشتری برخوردار است، زیرا محقق با بینش وسیع‌تری به این کار دست زده است.

براین اساس و همانند مثالی که در ابتدای این نوشته (موقعیت کلاس درس) به آن اشاره شد، ما در طول روز بارها نیازمند استفاده از مهارت‌های پژوهشی هستیم و می‌توانیم اذعان کنیم که به همین تعداد،

طراحی و دوخت لباس باروزنامه

خاطره‌ای از تمرین کارگروهی
با حضور مادران و فرزندان در یک روز شاد

فاطمه پوررمضان

آموزگار بایدهی اول دبستان آزادی، ناحیه ۶ مشهد

✓ فعالیت‌های حین تدریس؛ مانند اجرای درس و انجام فعالیت‌های مربوط به آن
✓ فعالیت‌های پس از تدریس؛ شامل تجزیه و تحلیل نتایج یادگیری دانش‌آموزان ...

هنگامی که معلم تصمیم به پرورش مهارت‌های پژوهشی دانش‌آموزان می‌گیرد، در هر دسته از فعالیت‌های فوق، باید به این موضوع توجه داشته باشد. برای مثال، پیش از تدریس و حین انتخاب الگوهای تدریس، روش‌های تدریس پژوهش محور را در اولویت انتخاب قرار دهد. در حین تدریس و در واکنش به رفتارهای دانش‌آموزان، از فونونی استفاده کند که هر یک، مهارت پژوهشی خاصی را نشانه‌گیری کند و هم‌چنین، پس از تدریس و در بررسی‌های مربوط به آن چه در یادگیری دانش‌آموزان رخ داده است، به اندازه‌گیری توانایی‌های پژوهشی توجه نشان دهد. بر این اساس، ممکن است این تصور پیش آید که سهم بزرگی از فعالیت‌ها به مهارت‌های پژوهشی اختصاص می‌یابند. اما کاربرد آن‌ها در طراحی آموزشی و به رشته‌ی عمل درآوردن آن چه مطرح شد، نشان می‌دهد که توجه به این مهارت‌ها، زمانی بیشتر از آن چه را که به طول معمول از معلم انتظار انجام آن می‌رود، نمی‌گیرد. به دیگر سخن، معلم با هر بینشی نیازمند طراحی آموزشی و انجام برخی فعالیت‌ها اعم از تدریس، استفاده از فنون آموزشی و... است، اما با تکیه بر این نگرش، او به گونه‌ای فعالیت‌های خود را سازمان‌دهی می‌کند که پرورش مهارت‌های پژوهشی نیز مورد نظر قرار بگیرد. نکته‌ی قابل توجه برای معلم این است که این مهارت‌ها و توجه به آن‌ها می‌تواند همانند ابزاری مؤثر در یادگیری بیشتر فراگیرندگان ایفای نقش کند و براین اساس، یکی از دغدغه‌های اصلی معلم که نحوه‌ی افزایش یادگیری فراگیرندگان است، پاسخ داده شود.